

Torsdag med THORS

23.5.1985

TJUGOHUNDRA-TALET närmar sig, men många har ännu inte vant sin tunga vid att det ska kallas så. Nå, vi har nästan **TRE LUSTRA** på oss innan vi är där...

En läsare har uppmärksammat några nyländska ortnamn. Det gäller **Ödensö**, **Danskog**, **Jussarö**, **Russarö**, **Sarvsalö** och **Emsalö**. – I mitt svar stöder jag mig på Ivar Westmans bok "Nyländska önamn".

Av de sex ortnamnen är **Ödensö**, som redan på 1500-talet skrivs **Ödensö**, säkerligen härlett ur gudanamnet **Oden**.

Namnet **Danskog** dyker upp vid mitten av 1500-talet. Det skrevs då **Dansko** och skall innehålla nationalitetsbeteckningen **dansk** som substantiv. Enligt vissa forskares utredning är -o en motsvarighet till ö.

Jussarö finns redan c. 1250 som **Juxarae** i en gammal beskrivning av den gamla segelleden till Reval. Sedan börjar man på 1500-talet ge namnet i former som t.ex. **Jusar**. Enligt Westman har namnet ursprungligen utvecklats ur det finska **Juurisaari**.

Russarö skrevs 1644 **Rusor** och **Rossaar**. Dessa former har möjligen utvecklats ur **Ruotsisaari**.

Sarvsalö och **Emsalö** torde ha utvecklats ur de finska **Sarvisalo** resp. **Emäsalo**, såsom dessa öar heter på finska än i dag.

□

En annan läsare undrar, om djuret **Mustela putorius** heter **iller** eller **hiller** på svenska. – Nuförtiden heter det **iller**, men det har tidigare haft parallellfor-

men **hiller**. Det finska namnet är **hilleri**. Det tyska namnet på samma djur, **Iltis**, är besläktat med dessa.

Jag ville här rätta till ett misstag, som hade insmugit sig i spalten 25. 4. Orden **dimittera** och **utdimittera** användes i Sverige ännu i början av seklet, men är nuförtiden att beteckna som finlandismer och ersätts nu med **utexaminera**, t.ex. "Johan **utexamineras** från yrkesskolan". Jag tackar för hjälpen.

□

Så småningom börjar vi fundera på tiden som infaller efter tre lustra (Latinets **lustrum** är fem år), alltså "femton år", dvs. efter år 2000. En läsare har förundrat sig över uttalet "tjugohundrafem" för år 2005.

Så som jag skrev i den här spalten i februari, rekommenderar den främste svenske experten på siffror och språk, prof. Sture Allén i Göteborg, att vi skall kalla nästa sekel för **tjugohundratalet** och han vill spara benämningen **tvåtusentalet** till att gälla hela nästa årtusende, alltså åren 2000-2999 (men en minoritet vill nog fira nästa årtusendes ankomst först 2001).

I ifrågasvarande artikel från år 1980 ger prof. Allén två möjligheter för åren med tre nollor. Därför kan vi säga, att det isländska alltinget första gången sammanträdde år **tiohundra** eller år **tusen**. Slaget vid Hastings utkämpades på **tiohundratalet**. Här kan tilläggas, att svenskan och tyskan i detta fall skulle gå skilda vägar. På tyska heter ju år 1985 **neunzehnhundertfünfundachtzig**, men år 2005 blir **zweitausendfünf**.

Carl-Eric Thors

Torsdag med THORS

30.5.1985

VÅRTERMINEN börjar vara till ända, men professor Thors fortsätter troget att dela med sig av sitt vetande och besvara läsarnas frågor om språkets bruk och rötter. I dag handlar de om **trauman** och **talismaner**, bland annat.

Dagens första fråga låter så här: "Hur lyder pluralis av ordet **trauma** – säger man 'traumata'?" – Nej. Pluralis av ett **trauma** lyder **trauman**. Uttrycket (olika) **traumatillstånd** är också ett sätt att ange pluralis.

En annan frågeställare är intresserad av ursprunget till ordet **talisman**. – Ordet **talisman** återgår på det medelgrekiska **telesma** "magisk ceremoni eller rit".

Då vi begrundar ordet **talisman**, enligt Svenska Akademiens ordlista "ett skyddande och lyckobringande föremål", märker vi, att några andra ord har s.g.s. samma betydelse. Jag tänker då på **amulett** "ett magiskt skyddsföremål, i vilket anses innebo en viss kraft, som skyddar mot trolldom, sjukdom och olyckor" samt **fetisch** "ett religiöst föremål med magisk kraft".

Ett närstående, populärt ord i dag är **maskot** (av det proven-salska **masco** "häxa"), som ju anger "ett föremål, ett djur eller även tidvis en människa med uppgiften att bringa tur". Dessa fyra ord är allmänneuropeiska. I ryskan saknas dock vårt **maskot** och ersätts med **talisman** (t.ex. om olympiabjörnen **Misja**).

□

En tredje frågande har i olika tidningar hittat följande exem-

pelsatser med infinitivtecknet att: "Sedan började jag att forska i vad som hänt. En ny fartygstyp började därför att utvecklas inom många mariner. Jag hade hoppats att få blom-mor denna gång." – Dessa exempel är sådana, att de, enligt min mening, utan vidare kan stå med att, men ännu vanligare är att de står utan att.

Följande frågeställare har lagt märke till uttrycket **in fide**m. Det här latinska uttrycket betyder "till bekräftelse" och i sin helhet **in fide**m **protocollum** "till bekräftelse av protokollet". Det sistnämnda, längre latinska uttrycket innehåller elementen **fides** "tro, förtroende" och **protocollum** av det medelgrekiska **protokollon** "det första bladet i papyrusrullen". Flera livskraftiga juridiska termer innehåller detta **fides**, t.ex. **mala fides**, det klassiska uttrycket för "ond tro", dvs. "vetenskap om sakens orättmätighet".

□

Nästa frågeställare ondgör sig med skäl över satsen "en arbets-grupp föreslår att en förbättring måste ske" – här kolliderar de två verben föreslår och måste med varandra, då de anger två olika grader av vilja. Den citerade satsen är en olämplig sammanblandning av de helt acceptabla "arbetsgruppen föreslår en förbättring" och "arbetsgruppen anser att en förbättring bör ske".

□

En läsare har sysslat med släktforskning och fäst sig vid en patronym, ett fadersnamn: "**Lucas** Perssons son Michel, f. 1582, hette **Lucuzon** eller **Lucusson**". Såsom denna läsare antar, är detta senare **u** i fadersnamnet **Lucusson** en ålderdomlig genitiv, f.ö. av samma typ som i **stuga** – **backstugusittare**.

Carl-Eric Thors